

Alice van der Pas

Naar jeugdzorg zonder angst; gesprekken met een collega die vooraan stond bij een gezinsdrama

"Zo'n drie maanden na de brand zei een ouder - een cliënte die mij al langer kende: 'Je bent zo koud en kil geworden'. Met een schok realiseerde ik me dat er inderdaad met mijzelf iets was gebeurd – iets ernstigs, en dat ik daar aandacht aan moest besteden".

Zo begon het eerste gesprek met een maatschappelijk werker van een Bureau Jeugdzorg. Het tweede, maanden later, eindigde met een paar zinnen over de 'shit' van gemiste kansen en verkeerde inschattingen die je je hele leven niet kwijt raakt.

We praatten bij haar thuis aan de keukentafel. Alle informatie die haar of haar instelling kan identificeren is verwijderd.

I - Het drama en de dagen daarna

"Die ochtend zag mijn man er iets over op tv en waarschuwde me. Ik ging onmiddellijk naar het bureau. Men wist wat er was gebeurd, maar iedereen was 'gewoon' aan het werk. Eén van de stafmedewerkers zei dat hij met vakantie ging; de andere moest meteen naar een vergadering, maar gaf me nog even instructies om het dossier 'juridisch in orde te maken'. Er was een kind gedood, en nauwelijks een reactie! Eigenlijk helemaal niet. Ik vroeg collega's hoe zij het maakten, en ze snapten mijn vraag niet.

Totale ontkenning.

Op zo'n moment zeg je als leidinggevende àl je afspraken af, zet je het gewone werk stil en ga je met iedereen in huis om de tafel zitten, en praten over hoe het is, hoe ze zich voelen na dat bericht, en wat het met je doet als mens. Want dat is wat we zijn, mensen, geen ambtenaren. Wat kunnen we dan voor elkaar betekenen en wat heb je van je collega's nodig op zo'n moment? Van daaruit bedenk je welke stappen je gaat nemen, ook naar cliënten.

Maar binnenshuis werd dus niet gepraat. Naar buiten toe was er een spreekverbod, uiteraard, en was je op je hoede. Toch stonden er letterlijke citaten uit mijn rapport in de krant... En natuurlijk werd overal en voortdurend en door iedereen en in alle media gepraat over wie er schuld aan was. Niet over de kinderen, wèl over de slechte hulpverlening en dienstverlening. En sterk vertekend.

Cliënten gingen dreigende taal uitslaan, niet alleen mijn cliënten. Alle bureaus, kennissen, vrienden en familie hadden het erover – maar directie en leiding trokken zich terug. Zij probeerden om klachten buiten de deur te houden en de schade te herstellen"

II - De laatste maanden vóór de brand

"Drie maanden vóór de brand was ik als ambulante hulpverlener bij de zaak betrokken geraakt. De school van een van de kinderen belde: Pascal had voor de derde keer een soort zelfmoordpoging gedaan. Niet letterlijk, maar het kwam gevaarlijk dicht in de buurt. De twee eerdere keren was daar niets mee gedaan.

Ik belde meteen de huisarts van het gezin, en hij was blij dat hij zijn informatie aan iemand kwijt kon. Het gezin was al enkele jaren bekend bij diverse instellingen, inclusief AMK en Raad voor de KB. Het maakte deel uit van een grote familie op het randje van de criminaliteit:

mensen die je liever niet voor de voeten loopt, want ze zouden de wachtkamer kunnen komen verbouwen.

Het werd vooral duidelijk hoe eindeloos slepend deze zaak was en dat er al lange tijd niets was gebeurd. In ieder geval te weinig. In mijn hoofd zat vooral Pascal, de op een na oudste. Ik weet nog goed mijn gevoel van haast voor zijn veiligheid.

De kinderen zelf heb ik niet ontmoet. De oudste was volgens de stukken een heel bezorgde en serieuze jongen. Heel anders dan Pascal. Eén kind was op het MKD en maakte een verwaarloosde indruk. Met elk kind was wel iets aan de hand: achterstand in ontwikkeling, moeilijk gedrag, moeilijk leren, van alles. Maar ook weer niet zo erg dat er direct alarm geslagen werd. Veel werd van 'dit soort mensen' getolereerd, leek het."

Een rondetafelconferentie

De hoeveelheid betrokken hulpverleners was niet te overzien en na overleg met de Raad voor de KB organiseerde ik een rondetafelconferentie. Daar werd duidelijk dat niemand zijn nek uit wilde steken. Iedere aanwezige hield de boot een beetje af; eigenlijk wist niemand hoe te handelen volgens de protocollen was al alles gedaan zoals men dacht dat het moest. Alle bij dit gezin betrokken hulpverleners praatten óók alsof ze 'eigenlijk wel op goede voet stonden' met de ouders: ach ja, ze waren vaak niet thuis maar als je ze trof, was de toon aardig en vriendelijk. Er klonk een zekere opluchting: het valt allemaal toch wel mee. Zoiets. Allemaal gingen we geruster naar huis. Het probleem leek gesust. En dus hoefden we ook even níet te denken aan de signalen die waren afgegeven door de kinderen.

Ik had het initiatief genomen voor deze bijeenkomst vanuit een onderbuikgevoel dat iets grondig mis was. Ik belde eerst met collega J voor feedback, en om mee het tempo te bepalen, want zelf voelde ik vooral haast. Met de medewerkster van de Raad kon ik de taken goed verdelen (en ook na de brand konden wij elkaar vinden), maar ik had gehoopt op openheid van zaken. Toch ben ik erin meegegaan om dit overleg zonder ouders te doen. Dat zou ik nu niet meer doen.

Soms geeft men de deelnemers aan zo'n overleg - zonder de ouders erbij - de opdracht om elk één van de gezinsleden te vertegenwoordigen en voor zijn of haar belang op te komen. Dan komen 'signalen van kinderen' beslist op tafel, is het idee daarachter; dan is weg-sussen van problemen niet mogelijk en moet je wel net zo lang bakkeleien met elkaar tot er een voor elk 'gezinslid' een acceptabele oplossing is gevonden. Inderdaad werkt dat soms verrassend goed, maar het kan ook anders werken. Dan komen de onderliggende belangen van deelnemers naar boven in plaats van belangen van gezinsleden. Iemand die zich bijvoorbeeld niet erkend voelt als hulpverlener, gaat dan opeens zogenaamd 'vechten voor het kind'. En de visie van de één weegt nu eenmaal zwaarder dan die van de ander omdat die beter uit zijn woorden komt of meer gezag heeft.

Ook met die methode moet je het proces dus heel zorgvuldig bewaken om een betrouwbare uitkomst te krijgen.

Ik was heel bezorgd over Pascal en wilde beslist iets voor hem organiseren, en toch liet ik me van de wijs brengen. Waarom? Hoe gaat dat in zijn werk?

Ik wist niet hoe ik zo'n bijeenkomst aan moest pakken.

Ik dacht: als ik met de stroom mee ga, boek ik eerder resultaat dan wanneer ik allerlei 'gevechten' aanga. Daar had ik voor mijn gevoel ook de tijd niet voor. Die tijd was er niet. Het was dringend. Er was wel degelijk veel mis in het gezin.

Mijn baby van 6 maanden had net kinkhoest gehad en dat maakte me niet alleen heel gevoelig voor de kwetsbaarheid van kinderen - ik was óók heel gevoelig voor de angst van de ouders om een kind kwijt te raken.

Maar er was geen gelegenheid geweest om deze dingen te bespreken in het team. De staf stelde zich formeel op. Alles moest gewoon volgens het protocol en de conferentie was daar een onderdeel van.

Wat me tijdens de conferentie heel duidelijk werd, was dat ik niet op actief-woorden van deze mensen moest wachten. Ik moest ze ook niet in het harnas jagen, maar mijn intuïtie volgen en handelen op *mijn* manier.

Ongeveer een maand na de conferentie stak vader, dronken, het huis in brand.

De raadsmedewerker en ik hadden hem nog niet ontmoet, maar we hadden wel de medewerking van moeder voor psychiatrisch onderzoek van Pascal, en misschien uithuisplaatsing."

III – De maanden na de brand

"Kort na de brand merkte ik dat ik angstig werd, over mijn schouder keek of misschien iemand me volgde. Ik droomde dat het huis in brand stond. Ik was als de dood dat een van mijn kinderen werd ontvoerd omdat ik dreigende telefoontjes had gehad.

Intussen stopte (ook) ik mijn emoties over het gebeurde zo ver mogelijk weg.

Ik sloot me ook af voor wat eigenlijk het aller pijnlijkste was: de totale ontkenning van de ernst van het gebeurde binnen de instelling – ook binnen mijn eigen team. Op alle niveaus. Iets wat werkelijk gebeurd was werd behandeld als een soort mediaverzinsel: alsof de brand was opgeklopt door de buitenwacht. Erover praten gebeurde *niet*. De enige manier om daarmee om te gaan is om ook zelf maar te doen alsof het er allemaal niet is geweest. Een spreekverbod helpt daarbij, zeker, maar emotioneel gesproken deugt het natuurlijk van geen kanten.

Thuis werd ik prikkelbaar; ik was niet ‘aanwezig’, en ik heb voor mijn gevoel een jaar van de ontwikkeling van onze jongste gemist. Mijn man kon me niet bereiken.

Toen ik weer ‘bij zinnen’ kwam door de opmerking van de cliënte dat ik 'zo koud en kil' was geworden, heb ik me ziek gemeld. In gesprekken daarna met de bedrijfspsycholoog en met een supervisor die ik nog kende werd de brand weer terzijde geschoven: dat verhaal was niet op de eerste plaats aan de orde. Ze dachten allebei dat mijn problemen niets met de brand te maken hadden: omdat ik er zo nuchter over praatte. Volgens de supervisor was er iets met mijn huwelijksrelatie; volgens de psycholoog had ik moeite met de veranderde werkwijze van BJZ, en ze praatten steeds over mijn gevoelens en mijn gedrag.

Mijn reactie was tekenend voor die periode: het zal wel zo zijn als jullie het zeggen. Heel gelaten. ...

Over de brand had ik nog met helemaal niemand kunnen praten.

Intussen ging het slechter met me. Ik merkte een steeds verdere vervlakking op van mijn gevoel. Ik functioneerde op een automatische piloot, en voelde me eigenlijk ook min of meer klaar met leven. Tegelijk wist ik dat dit niet klopte. Iemand moest ‘daar doorheen’ zien te komen: door die donkere laag die ik om mezelf heen had gelegd. Naar zo iemand ging ik op zoek, en toen zocht J weer contact en vroeg: ‘Met wie heb je het nog eens over de brand gehad?’ Met haar ben ik naar mijn werkgever gegaan en toen is, zes maanden na de brand, een traumateam ingezet. Het hoofd van dat team heeft met mij een dag lang het hele gebeuren detail voor detail doorgepraat, en daarna heb ik gesprekken gehad met een psycholoog van dat team. Het effect was dat ‘er weer licht bij kwam’. Langzaam maar zeker vond ik het contact met mezelf terug. Ik ging weer voelen. Als ik in de spiegel keek, herkende ik mezelf weer een beetje. Ik kon weer lachen."

IV - Voorbeelden van wat er schort – nog altijd

"Ook mijn kwaadheid op de media kon ik gaan uiten. En op mijn bureau. Het is zó eenzaam om zoiets mee te maken en dat er niemand is met wie je iets kunt delen zonder het allemaal uit te moeten leggen!

Maar hetzelfde kan zo wéér gebeuren. Zoiets als de brand kan iedereen altijd overkomen. Processen zoals in dat gezin heb je nu eenmaal niet in de hand, en de organisatorische tekorten van de jeugdhulpverlening-als-systeem, die toen breed zijn uitgemeten in de media, zijn er nog altijd. In de ene instelling loopt het beter dan in de andere, maar de algehele situatie is nog precies als toen, en precies zoals Cooper en Rustin en Baartman het beschrijven¹. Niet dat dát de brand veroorzaakte; het was wèl de oorzaak van de abominabele hulpverlening aan het gezin en van het spastische reageren achteraf. Laat me enkele voorbeelden geven.

*Er worden standaard **dure oplossingen** uit de la gehaald, zoals een sociale vaardigheidstraining voor een kind zonder vriendjes, in plaats van gewoon naar de scouting.*

De training is zo weer afgelopen, terwijl scouting enkele jaren doorloopt. Zo'n training pathologiseert bovendien, terwijl scouting normaliseert. Maar ja, die training is 'evidence based' en scouting is nooit wetenschappelijk onderzocht!

Nog gekker is dat dure oplossingen best langer mogen duren, terwijl er voor de eenvoudige en goedkope zogenaamd geen tijd is.

Iedereen doet eraan mee, en het gaat erom dat je in de snelst mogelijke tijd tot een indicatie komt. Je krijgt de tijd niet om 'buiten de kaders' te denken of je gezond verstand te raadplegen, en ja, dan worden het al gauw dure oplossingen.

Onlangs kregen we een dure training om een snellere interne doorstroom te realiseren. Er moet namelijk zo snel mogelijk 'een indicatie' komen. Natuurlijk moeten administratieve en organisatorische struikelblokken worden opgeruimd, maar indicaties zijn niet het doel van de hulpverlening. Soms is het beter om indicatiestelling uit te stellen en met ouders rustig door te nemen wat er aan de hand is. En soms is een indicatie dan niet nodig.

*Men denkt in **stoornissen en diagnoses** in plaats van in processen.*

Dat zorgt voor veel papierwerk, en voor doorverwijzing en snel sluiten van het dossier - in plaats van proberen het proces bij te sturen. Zo ging het ook bij de eerste twee zelfmoordpogingen van Pascal: tweemaal een indicatie, tweemaal doorverwezen, en tweemaal gebeurde er niets. Geen hulp.

Diagnoses scheppen afstand tussen cliënt en hulpverlener, en zetten de hulpverlening als het ware stil. Natuurlijk kan de goede gang van zaken op het diepteniveau er soms door worden geholpen, en natuurlijk kun je intussen gewoon door blijven praten met het kind en met zijn ouders. Zo hoort het ook, maar te vaak wordt 'de diagnose' gebruikt om dan even niks te doen.

Diagnostiek wordt aangevraagd bij signalen van 'kindgerelateerde problematiek', maar meestal is de wachtlijst daarvoor erg lang en duurt het even voordat de diagnose er is. Het is vaak een bevestiging van wat je ook zelf aan het gedrag en de omgang van het kind al had gezien, maar dan weet je in ieder geval beter wat er wordt gevraagd op het gebied van ouderschap.

En natuurlijk zijn er ouders die gewoon eerst hun kind goed onderzocht willen hebben, misschien voor het eerst, voordat ze verder willen. Ik vraag het ze meestal, en vraag dan het onderzoek alvast aan terwijl ik met hen verder ga. Officieel mag dat echter niet omdat dat dan niet meer onder mijn taken valt.

*De **professionele aansturing van het werk ontbreekt** of gebeurt door mensen die zelf het werk niet kennen.*

Als je directe leidinggevende geen werkervaring heeft, dan ontbreekt de methodische 'input' die nodig is om het werk goed te doen - al heb je zelf nog zo veel ervaring.

*Je komt weg met schromelijk falen door ouders **aanspreken op normen en waarden** (zoals bij de Roermondse ouders: toen werd gezegd dat ze geen geld mochten verdienen met verkoop van drugs) in plaats van met ze praten over de veiligheid van kinderen. Alsof je ouders bereikt door voor 'moraalridder' te spelen.*

Het jongste kind had een bril nodig en een hoortoestel, maar in plaats van met moeder daarmee bezig te gaan, en te blijven, sprak men de ouders aan op waar ze hun geld vandaan haalden. Dat heeft hoe dan ook geen zin als de politie daar al mee bezig is – en intussen wordt een kind dat slecht ziet en hoort misschien aangereden.

Ik denk dat je die attitude eerder hebt naarmate je zelf minder met ouders werkt.

*Je ziet soms iemand **in het wilde weg actief** worden, Jan en alleman bellen en consulteren, links en rechts verwijzen – in plaats van de hakken in het zand te zetten en met ouders door iets heen te bijten.*

Dan heb je die senior collega's nodig die zeggen: 'Hé, waar ben jij mee bezig?'

***Hoe hoger de werkdruk, hoe sterker de neiging 'het kind te redden'** en de ouders in hun vet gaar te laten smoren.*

'Ik zit hier voor uw kind', wordt dan gezegd door een nerveuze werker. Dat is de snelste manier om het dossier te kunnen sluiten: 'Ouders werken niet mee'.

Maar ook 'kinderen redden' lukt alleen als je met 'die ouders' om kunt gaan, en dat is een kwestie van visie en ervaring en attitude. Bij angst dat er iets met het kind gebeurt, lees je in een verslag zinnen als: 'Ouders zijn gewezen op het feit dat wij slaan niet kunnen tolereren'. Dat dient niet om ouders te helpen, maar om jezelf in te dekken. Ouders worden er hels van wanneer ze zoiets lezen.

*Veel werkers vinden **ouders eng**.*

Ze leren ook niet hoe je met ouders omspringt, want hun leidinggevende weet het ook niet. Aan degenen die het wél weten, wordt niets gevraagd. De expertise van ervaren werkers hoort structureel een functie te hebben in het team, maar misschien voelen kinderdeskundigen zich daardoor bedreigd. .

*Hulpverleners voelen zich **overvraagd** – en worden overvraagd.*

Opeens moest de Jeugdhulpverlening ook verstand hebben van verstandelijke beperkingen en van school-m.w. en wat al niet. En soms heb je 24-uursdienst, en dat is tegenwoordig niet meer één telefoontje per avond en nacht, maar vele.

Daarom ook wordt er geen vakliteratuur gelezen; zelfs niet het makkelijke *Jeugd en Co* – laat staan *Ouderschap & Ouderbegeleiding*. Ook infomoeheid speelt een rol: de ene na de andere regeling en protocol komt voorbij. Er is geen ruimte meer in je hoofd om nog iets op te kunnen nemen en geen energie om er iets mee te doen..

Wat jonge werkers vooral moeten leren is:

gewoon praten - in plaats van per se de vragenlijst willen invullen. Ouders komen om te praten. Luister! Ze hebben iets te vertellen. En als ze een gesprek willen zonder het aange- melde kind erbij, zeg dan niets zoiets als: 'Nee, ik wil geen geheimen hebben voor het kind'.

bange vermoedens uitspreken - in plaats van meteen het AMK bellen.

durven doortastend en creatief te zijn - in plaats van je handelen door protocollen te laten sturen. Versier iets als dat nodig is, zoals scouting: vraag een PVB-tje aan!
zorgen dat je er echt BENT - heb al je aandacht erbij als je een gesprek ingaat, houd een contactjournaal bij, registreer bij jezelf als je vastloopt en ga dan hulp halen!

En dan nog kan een gezinsdrama altijd wéér gebeuren."

V - Voorbeelden van hoe het óók kan

"Mag ik een paar voorbeelden geven van mijn manier van werken met ouders? Het zijn geen standaardoplossingen - maar onze cliënten zijn ook niet 'standaard'. Soms kosten zulke oplossingen veel tijd en geld, maar altijd nog minder tijd en minder geld dan wanneer een gezin uiteenvalt. Diagnoses dienen dan om af te wegen wat nog mogelijk is en wat niet meer. Doorverwijzen is er zelden bij; wél allerlei helpende handen naar het gezin toe halen.

Met blauwe plekken naar school gestuurd...

Een moeder vertelt dat ze haar zoontje alle hoeken van de kamer heeft laten zien, hem toen met blauwe plekken en al naar school stuurde, en dat de school niks zag en er niks mee deed. Het is schrikken als je dat hoort. Oei! Nu meteen op het slaan ingaan?

Ik praat eerst met moeder verder over wat ze vertelt, en ik vraag haar wat ze had verwacht en gehoopt van de school. Pas daarna vraag ik wat er aan de hand was dat moeder het kind zo had geslagen. Ze gaat daar open op in en het wordt een goed gesprek.

Geen melding dus, geen alarm geslagen, geen diagnose, maar een eerste gesprek over pijnlijke zaken. Behoedzaam en tegelijk doortastend – ter voorkoming van mishandelen als patroon. Het is duidelijk dat moeder een goede ouder wil zijn en dat ze kan nadenken. Van daaruit denkt ik met haar na over de hele situatie.

Een 'bipolaire moeder'

Ja, zo heet dat dan – alsof zij verder geen functie of identiteit heeft.

Deze alleenstaande moeder kon bij tijden heel weinig aan, en soms viel ze totaal uit. Dat bangstigde haar, en ook mij. Er moest eigenlijk iemand bij haar zijn – niet om iets te doen, maar voor de zekerheid. Ook was een logeeraadres nodig, en datzelfde adres liefst ook voor korte-termijnopvang als moeder echt zou uitvallen. De kunst is dan om een IGB-erⁱⁱ te vinden die niet steeds traint of ingrijpt, maar die er eenvoudigweg *is* en pas iets doet als moeder echt hulp nodig heeft. Het is gelukt om zo'n IGB-er te vinden en een logeeraadres. En zuiver en alleen doordat de angst voor uitvallen wegviel, ging het vervolgens steeds beter met moeder en zorgt ze nu steeds langere perioden zonder hulp voor de kinderen. De psychiatrische stoornis neemt af nu zij zich gesteund weet.

Het was omslachtige en bewerkelijke hulp, maar de zorgzaamheid van waaruit en waarmee die werd opgezet heeft het gezin bijeen gehouden. Het heeft voorkomen dat de kinderen naar een pleeggezin moesten, en het is moeders psychische toestand ten goede gekomen. Hoewel 'bipolair' kon ze heel goed nadenken over haar situatie, en dat ze werd betrokken in de planning maakte haar sterker als moeder.

Moeder blijven na drie hersenbloedingen

Moeder woont in een verpleeghuis, voorgoed, en de kinderen in een pleeggezin. Ik heb een fonds opgespoord dat voor haar een computer kocht met webcam, zodat zij en de kinderen elkaar elke dag kunnen 'zien'. De kinderen zeiden al mama tegen de pleegmoeder. Dat hebben we besproken en samen teruggedraaid: moeder is weer mama.

Het had ook anders gekund: kinderen in pleeggezin, nu en dan op bezoek in het verpleeghuis, en klaar is Kees. Met een beetje extra inspanning zet je dat soort hulp - 'die netwerken uit elkaar trekt' ⁱⁱⁱ - om in hulp die de banden versterkt. Moeder voelt zich niet afgedankt; de kinderen weten waar ze aan toe zijn en ze hoeven geen loyaliteitsproblemen te hebben: pleegmoeder brengt hen groot en mama blijft in een metapositie.

Een gewelddadige vader wil de kinderen ontvoeren

Een moeder met een belaste jeugd beschrijft haar ex-man als gewelddadig. Hij woont in het buitenland maar elk jaar komt hij voor de zomervakantie naar Nederland. Moeder is zo bang dat hij de kinderen iets aandoet of hen ontvoert, dat ze besluit om met haar twee dochtertjes de hele zomervakantie binnen te blijven.

Het bureau jeugdzorg biedt dan de mogelijkheid om een PGB^{iv} aan te vragen, en zo kan ik iemand inhuren die al die weken een flink aantal uren in huis komt, simpelweg om leuke dingen te doen met de kinderen en hen mee te nemen voor kleine uitstapjes. En niet alleen gebeurt er niets gevaarlijks die zomer, maar deze interventie werkt op heel andere terreinen in gunstige zin door. Moeder werd namelijk voordien in de buurt en door de moeders op school als 'vreemd' ervaren, en andere kinderen mochten niet komen spelen. Door de leuke verhalen die de kinderen nu na deze vakantie kunnen vertellen, zelfs over uitstapjes, wordt dat beeld bijgesteld. Daarna kan ik met moeder ook praten over vragen als: hoe gaan mensen in dit land met elkaar om?

Moeders sociaal isolement, met alle nadelen van dien voor de kinderen, is doorbroken Duur? Ja, het drukt op het budget van dit jaar en volgend jaar, maar natuurlijk helemaal niet duur als je uitrekenet hoeveel de schade door sociaal isolement van kinderen op de langere termijn kost. Oók niet als je zou kunnen uitrekenen hoeveel moeders grotere zelfvertrouwen de maatschappij bespaart aan allerlei hulp.

Een ouder wil alleen kinderen die 'puur' zijn

Een moeder van 7 kinderen legt uit dat ze alleen van kinderen kan houden zolang ze 'puur' zijn en niemand anders ze nog heeft aangeraakt. Zwanger zijn vindt ze dus heerlijk, maar bij de geboorte gaat het mis. Zodra de verloskundige de baby aanraakt, treedt verkilling op in moeders gevoelens voor dat kind.

Ik voel me verkillen terwijl ze erover praat en voel me totaal machteloos tegenover zo'n groot en vreemd probleem. Materieel en qua opvoeding wil deze 'verkilde' moeder de kinderen alles geven, maar naar haar overtuiging heeft ze hun gevoelsmatig niets te bieden. Ik van mijn kant kan niet bij haar soort emoties komen. Ik voel machteloosheid bij haar, en behoefte aan een soort vriendin, maar zodra moeder iets in die richting heeft gezegd, kapt ze het weer af. Ze voelt zich tekort gedaan door iedereen, door haar kinderen, en straks waarschijnlijk ook door mij. Wat te doen? Verwijzen naar een psychiater?

Ik bespreek heel nuchter met haar dat de dingen zijn zoals ze zijn. Ik ga niet mee in haar verwijten, maar wel in haar teleurstelling over al wat tegen zat in haar leven. Met de grotere kinderen praat ik over wat in hún leven anders is gegaan dan ze wilden.

Daarna zie ik soms momenten van tederheid tussen moeder en kinderen.

Is dat dan genoeg? Moet je iets anders en beters willen, èn voor moeder, èn voor de kinderen, of ook als hulpverlener je neerleggen bij 'de dingen zoals ze zijn', en voor de kinderen zeker stellen dat ze het op school en in hun vrije tijd goed hebben. Er is nu een wankel evenwicht, en méér willen kan dat makkelijk verstoren? Wat is hier 'goed genoeg'?

Er is ook een vader. Hij was bang - voor zijn vrouw en voor de mening van de buitenwacht die vaak wantrouwig was. Had ik moeten proberen hem meer bij de opvoeding te betrekken? Dat had bijna zeker heftige conflicten gegeven. Nu bleef hij overeind en een stabiele factor.

Een moeder die het altijd opgeeft

Van deze moeder is één kind letterlijk met de kermis mee, één woont bij haar ouders, en de jongste van 5 bij moeder en haar huidige man - zijn vader. Moeder heeft psychiatrische problemen en zegt over zichzelf: 'Hoe ouder het kind, hoe minder ik te bieden heb'. Ze bedoelt dat het voor haar allemaal perfect moet zijn. Anders voelt ze zich falen, legt de handen in de schoot en doet niets meer. Het is voor haar iets heel nieuws toen ik haar 'perfectionistisch' noemde in plaats van 'iemand die er niets van terecht brengt'. Opeens herinnert ze zich van vroeger op school dat ze stopte met rekenen zodra ze een fout maakte.

De echtelijke relatie is moeizaam. Vader is veel de deur uit, maar uit zorg om zijn zoontje gaat hij niet bij moeder weg. Als ik vraag wie of wat hen als ouders zou kunnen steunen, zegt moeder: 'Ik moet het allemaal alleen doen - totdat het niet meer gaat'. Ik heb dan een reeks heel korte contacten met moeder, vooral om haar in actie te houden, en samen gaan we bijvoorbeeld naar school om te kijken wat een kind van 5 jaar eigenlijk nodig heeft. Moeder neemt daarop zelf het initiatief om thuis een speelkamer voor de jongen in te richten. Ze maakt letterlijk ruimte voor hem, en ook in de tuin. Soms bel ik haar twee keer per week om te horen hoe het gaat. Als ze op zekere dag zegt: 'Ik geef het altijd op', vraag ik: 'Wat kunnen we doen om dat te voorkomen?' en ik spreek met haar af dat we samen een mooie plant gaan uitzoeken als de tuin klaar is.

Dat heeft een zelfde soort effect als soms gewoon ergens koffie gaan drinken met een ouder: ze voelen zich weer gewoon mens. Het klinkt simpel, maar het is niet eenvoudig om geduldig op te lopen met ouders, te vertrouwen op hun wens een goede ouder te zijn, en te luisteren naar wat zij zelf aangeven. Tegelijk moet je immers alert blijven - want je weet maar nooit!

Een plantje - omdat moeder ertoe doet

Een meisje van zeventien heeft een driejarige kleuter. Er komen signalen binnen van verwaarlozing en middelengebruik. De eerste keer ontmoet ik een heel gespannen tiener. Op de dag van de tweede afspraak is ze ziek, en ik ga boodschappen voor haar doen. Een paar weken daarna heeft ze een baan en neemt ik een 'geluksplantje' mee om haar te feliciteren. Ook zo iets wekt een gevoel van 'ik doe er toe'.

Ouders laten ervaren dat ze ertoe doen is héél belangrijk, en het maakt dat ook de moeilijke dingen besproken kunnen worden. Ik dacht al zo vóór de brand; door alle ervaringen daarna ben ik erin gesterkt, maar je kunt alleen zo werken wanneer geen andere instanties bij een zaak betrokken zijn. Niet dat ik tegen samenwerking ben, maar soms is er al jaren hulp en wordt iedereen zo moe van een gezin. Dan kan alleen een heel goede case manager nog voorkomen dat iedereen besmet raakt met moedeloosheid, en ervoor zorgen dat weer een paar mensen hun nek uitsteken en zich inzetten, met geluksplantjes en zo."

VI - Twijfelsituaties

"Soms blijf je twijfelen. Hieronder een voorbeeld dat mooi afliep, maar waarover ik onzeker blijf, en twee voorbeelden van toch kinderen uit huis plaatsen.

Financiële problemen en verdenking van seksueel misbruik

Moeder deed niet open uit angst voor deurwaarders en mensen die haar kinderen weg kwamen halen. Ik was al een paar keer aan de deur geweest toen ze onverwacht wél open deed. Ze wist niet dat ik het was. Ik mocht binnen komen en het viel op wat een zorgvuldige gastvrouw ze was. Ik zei daar iets over; dat raakte haar kennelijk en ik mocht terugkomen. Weer veel gastvrouwschap, en zijdelings vertelde moeder iets over de kinderen. Ik luisterde, maar vroeg

niet door want nog steeds waren de gordijnen dicht – letterlijk en figuurlijk. Niemand mocht binnen kijken: zeker deurwaarders niet, maar hulpverleners liever ook niet.

Voor de keer daarna nodigde ik moeder uit om met me mee te gaan naar een tentje in de buurt voor een kop koffie. Toen ik haar kwam ophalen, waren de gordijnen open en had ze zich helemaal opgeknapt. 'Dat kopje koffie maakte me weer mens', zei ze later, en daarna mocht ik veel met haar bespreken, heel veel, en ook met de stiefvader die werd verdacht van seksueel misbruik.

Weer werd sociaal isolement doorbroken - nu door gewone wellevendheid en een kopje koffie. Goedkoper kan niet!

Ik ging met zwangerschapsverlof, toen naar een andere instelling, en iemand anders kwam in het gezin. Hoe zorgvuldig je dan de overdracht ook regelt, zo'n gezin met verdenking van seksueel misbruik blijft in je hoofd zitten. Ben ik alert genoeg geweest? Had ik huis- of schoolarts moeten waarschuwen? Goed, een moeder die zich 'weer mens voelt' biedt méér veiligheid dan vermoedens die staan opgetekend in een dossier in een bureaulade – maar toch...

In de volgende twee voorbeelden leek ingrijpen onvermijdelijk.

Moeder van drie kinderen blijft steken in machteloosheid

Moeder werd als kind seksueel misbruikt en is machteloos als opvoedster. Ze geeft voorbeelden te over van wat ze graag wil voor de kinderen, maar van geen enkel goed voornemen komt iets terecht. De kinderen lopen gevaar. De dochter van twaalf is bijvoorbeeld regelmatig zo dronken dat ze bewusteloos op straat gevonden wordt. Alles, alles is bespreekbaar, maar het levert niets op. Als moeder vervolgens gaat samenwonen met iemand die haar en de kinderen de afgelopen twee jaar heeft gestalkt en bedreigd, kan ik niet anders dan het gezin melden bij de Raad voor Kinderbescherming.

Een jongen met buitensporig gedrag

Het gezin bestaat uit vader, moeder, twee dochters en een zoon. De verhouding tussen ouders en de zoon is zo gespannen en leidt zo vaak tot buitensporig optreden van de jongen dat de ouders kiezen voor uithuisplaatsing. Eerst gaat hij naar een tante - wat vooral tot gevolg heeft dat de betreffende tante nu ook ziet hoe moeilijk de jongen is. Het voelt als erkenning voor de ouders. Daarna gaat de jongen naar een groep. De ouders staan daar geheel achter.

Het gehele traject heeft ruim twee jaar geduurd, en misschien hadden we veel eerder moeten doorbijten. We hadden meteen in gezinsgesprekken, met de zussen erbij, kunnen taxeren of thuis wonen nog haalbaar was, òf de jongen psychologisch laten onderzoeken, òf consult vragen na met de ouders heel zorgvuldig zijn ontwikkeling te hebben doorgenomen.

Of hebben bepaalde processen nu eenmaal tijd nodig?"

VII –Eén zaak uit de hand, en je staat in de krant!

"Wie durft dit soort interventies aan? En wie garandeert trouwens dat de tienermoeder voortaan goed voor haar kleuter zorgt, dat de kinderen van de verkilde moeder zich veilig genoeg bij haar voelen, en dat het nu wél goed komt met de uit huis geplaatste jongen?"

Niet alleen de hulpverlener moet lef hebben, ook haar of zijn praktijkbegeleider en de directeur – want één zaak uit de hand, en je staat in de krant! Jeugdhulpverlening is en blijft link!

Goed, ook de directeur waagt het erop – en dan meldt zich een beginnende hulpverlener. Deze moet door een senior collega op het goede spoor worden gezet en gehouden, en dat vraagt het stelselmatig inzetten van de in een team aanwezige ervaringskennis en het organiseren van

reflectie. Allemaal vereist het tijd-tijd-tijd - tijd om in je eigen woorden na te denken over een gesprek voordat je het in nette dossiertaal opschrijft; tijd voor overleg met je vaste denkmaatje in het team; tijd om stoom af te blazen.

En óók die ervaren hulpverleners kunnen de mist in gaan met een verkilde moeder. Ook zij behoeven professionele ‘opvang’ na een moeilijk gesprek, ook zij kunnen niet zonder uitvoerige verslaglegging, en ook niet zonder regelmatig toezicht op wat ze wel of niet doen met hun caseload.

Maar de centrale vraag is: hoe krijgen we het zover dat de overtuiging postvat, ook bij de gedragsdeskundigen en de secretaresse en de directeur, dat elke ouder ertoe doet – hoe gek of jong of onverantwoordelijk of beschadigd of tijdrovend ook.

Hoe krijgen we onze collega's zover dat ze gewoon naar ouders toe gaan, ook crazy ouders, enge ouders, criminele ouders?

En dat we met elkaar over angstige dingen durven en kunnen en mogen praten?

Aan dit werk houdt iedereen nu eenmaal een portie shit over: de gevallen die je niet goed hebt gedaan. Er is niet-verwijtbare shit, en verwijtbare. Dat een dronken vader zijn huis in brand steekt en dat zes kinderen verbranden - dat verwijt ik mezelf niet. Maar dat ik - deze maand vijf jaar geleden - op dag één - nadat de school me belde en ik van de huisarts alles had gehoord - dat ik toen niet meteen en direct naar de ouders ben gegaan - omdat ik mijn kinderen van school moest halen - dat ik toen die keuze heb gemaakt - dat verwijt ik mezelf.

Ik heb alle benodigde stappen genomen, zoals dat officieel heet, maar die ene stap had er nog bij moeten, en die shit raak ik mijn hele leven niet kwijt."

ⁱ Hier wordt gerefereerd aan:

Cooper

Rustin

Baartman

ⁱⁱ Een beroepskracht die intensieve gezinsbegeleiding doet: dagelijks bij een gezin thuiskomen en alle problemen aanpakken.

ⁱⁱⁱ Colapinto

^{iv} Persoongebonden budget